

Архипов Н. М.
аспірант кафедри економіки та фінансів підприємства
Київського національного торговельно-економічного університету

Arkhipov N. M.
Postgraduate student at the department
of economics and finance of the enterprise
Kyiv National University of Trade and Economics

ВИДИ ЕФЕКТИВНОСТІ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТОРГІВЛІ

Анотація. У статті розглянуто сучасні підходи до класифікації ефективності. Актуальність теми обґрунтовується неоднозначністю підходів різних науковців до визначення окремих видів ефективності та їх класифікації. Із запропонованих нині науковцями видів ефективності виділено види ефективності, які доцільно застосовувати для оцінювання ефективності операційної діяльності підприємства торгівлі. Запропоновано нові види ефективності операційної діяльності, які допоможуть менеджменту підприємства торгівлі приймати більш зважені управлінські рішення. Представлено авторську класифікацію видів ефективності операційної діяльності підприємства торгівлі, запропоновано показники для оцінювання кожного представленого виду ефективності операційної діяльності підприємства торгівлі.

Ключові слова: ефективність, операційна діяльність, ефективність операційної діяльності, види ефективності, види ефективності операційної діяльності.

Вступ та постановка проблеми. Питання забезпечення ефективності діяльності завжди було основним для більшості підприємств з огляду на те, що лише ефективно працююче підприємство може нарощувати свою вартість. Посилення конкуренції та нестабільні умови господарювання підприємств створюють нові проблеми щодо забезпечення їх ефективності. Розвиток концепцій ефективності дає змогу віднайти нові важелі управління підприємствами, які сприятимуть якісному зростанню результатів їхньої діяльності та забезпечать виживання підприємств в мінливому конкурентному середовищі. З огляду на це виникає необхідність проведення аналізу наявних підходів до класифікації видів ефективності та визначення нових, актуальних для сучасного стану розвитку економічної думки та потреб підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині в економічній літературі запропоновано чимало концептуальних підходів до трактування сутності ефективності. Особливої уваги заслуговують роботи Т.А. Говорушко [2], І.В. Моцної [6], Н.Ю. Подольчак [7], О.М. Сенічкіної [8], І.В. Ховрак [9], в яких досліджуються та розкриваються сутність поняття «ефективність», особливості та відмінності понять «економічна ефективність», «ефективність виробництва», «ефективність функціонування підприємства». Проблематика забезпечення ефективної операційної діяльності також висвітлюється в роботах М.В. Братанича [1], С.Ф. Покропивного [3], М.Г. Грещак [4], В.М. Колот [4], О.Г. Мендрул [4], Й.М. Петровича [5], А.Ф. Кіт [5], О.М. Семенів [5], В.П. Волкова [10], А.І. Ільїна [10], В.І. Станковича [10], Г.А. Братусь [12], в яких досліджено види ефективності, розкрито основні класифікаційні ознаки ефективності діяльності підприємства.

Велика увага у дослідженнях приділяється класифікації видів ефективності підприємства з огляду на те, що діяльність будь-якого підприємства характеризується складним комплексом операцій, ресурсів, відносин. Так, в роботах М.В. Братанича, Н.Ю. Подольчак, Т.А. Говорушко визначено основні види ефективності. Проте варто відзначити, що вони присвячені типології ефективності підприємства загалом, а не операційної діяльності.

Спостерігається неоднотайність у виокремленні класифікаційних ознак та видів ефективності, а розвиток нових кон-

цепцій управління, поява нових форм організації операційної діяльності підприємств потребують розвитку та вдосконалення підходів до класифікації видів ефективності операційної діяльності підприємства з метою підвищення якості її оцінювання та пошуку резервів зростання в практичній діяльності.

Метою роботи є систематизація та розвиток підходів до класифікації видів ефективності операційної діяльності підприємства.

Результати дослідження. Згідно з Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку операційна діяльність – основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю [11].

Оскільки операційна діяльність підприємства має багато елементів та індивідуальну специфіку на кожному підприємстві, ефективність операційної діяльності є показником багатокомпонентним. Відповідно, її можна класифікувати за різними ознаками.

Так, М.В. Братанич пропонує класифікувати ефективність за рівнем об'єкта господарювання та виокремлює ефективність економіки загалом, галузі, об'єднання підприємств, підприємства, структурного підрозділу підприємства, виробництва окремих видів продукції [1]. На нашу думку, зазначений підхід можна застосувати і в класифікації ефективності операційної діяльності, виокремлюючи ефективність операційної діяльності підприємства загалом, окремого структурного підрозділу, окремого напрямку діяльності. Такий поділ є важливим для порівняльного оцінювання ефективності окремих напрямів діяльності та структурних підрозділів, а також використання результатів цього оцінювання під час обґрунтування управлінських рішень щодо розвитку підприємства, впливу на ефективність операційної діяльності підприємства окремих напрямів діяльності та структурних підрозділів.

Для оцінювання цих видів ефективності можна запропонувати такі показники (табл. 1).

С.Ф. Покропивний та М.В. Братанич пропонують класифікувати ефективність за наслідками (або видом) отриманих результатів, виокремлюючи економічну ефективність, соціальну ефективність та соціально-економічну ефективність [1; 3, с. 451]. Цей підхід можна використувати також для класифікації ефективності операційної

Таблиця 1

Показники ефективності операційної діяльності за рівнем об'єкта господарювання

Вид ефективності	Ефективність підприємства	Ефективність структурного підрозділу	Ефективність окремих видів продукції (товарів)
Показники	Рентабельність операційних активів підприємства; тривалість операційного циклу; тривалість фінансового циклу; ефект операційного левериджу; продуктивність праці.	Рентабельність обігу структурного підрозділу; продуктивність праці структурного підрозділу; рентабельність операційних активів структурного підрозділу.	Рівень маржинального прибутку товарної групи.

Джерело: складено автором

Таблиця 2

Показники ефективності операційної діяльності залежно від сфери визначення та прояву

Вид ефективності	Комерційна ефективність	Соціально-економічна ефективність	Екологічно-економічна ефективність
Показники	Величина прибутку; рентабельність операційних активів підприємства; тривалість операційного циклу; тривалість фінансового циклу; ефект операційного левериджу; рентабельність операційних активів; продуктивність праці.	Рентабельність витрат на соціальні заходи; рентабельність витрат на навчальні програми.	Екологічний ефект діяльності підприємства; відношення екологічного ефекту до сумарних понесених витрат на екологічні програми.

Джерело: складено автором

Таблиця 3

Показники ефективності операційної діяльності за видами господарської діяльності

Вид ефективності	Ефективність торговельної діяльності	Ефективність виробничої діяльності	Ефективність орендної діяльності
Показники	Рентабельність обороту; оборотність запасів; рівень маржинального прибутку; товарообіг на 1 кв. метр торговельної площі; приріст середнього часу на обслуговування одного покупця; тривалість операційного циклу; продуктивність праці торговельного персоналу; рентабельність праці торговельного персоналу.	Рентабельність виробництва продукції; тривалість виробничого циклу; продуктивність праці виробничого персоналу; рентабельність праці виробничого персоналу.	Дохід на один квадратний метр орендованої площі; прибуток на один квадратний метр орендованої площі.

Джерело: складено автором

діяльності, виокремлюючи соціально-економічну ефективність, комерційну ефективність та екологічно-економічну ефективність. Такий поділ необхідний для оцінювання ефективності не лише ключового комерційного, але й соціального та екологічного аспектів, які є невід'ємною частиною операційної діяльності підприємства.

І.В. Мощна поділяє ефективність залежно від сфери застосування на економічну, соціальну, організаційну, технологічну, правову, психологічну, політичну, етичну, та екологічну [6, с. 213]. На нашу думку, усі зазначені види ефективності, окрім економічного, непридатні для оцінювання ефективності операційної діяльності підприємства, оскільки охоплюють не ключові аспекти його функціонування.

Схожі види ефективності пропонує використовувати Н.Ю. Подольчак, класифікуючи їх за елементами виникнення та виокремлюючи ефективність соціальну, психологічну, економічну, природно-екологічну, політичну та правову [7, с. 209]. У зв'язку з вищеведеними причинами цей підхід недоречно використовувати до оцінювання ефективності операційної діяльності підприємства.

М.Г. Грецак, В.М. Колот, О.Г. Мендрул пропонують класифікувати ефективність за функціональною сферою прояву [4, с. 664], а В.П. Волков, А.І. Ильїн та В.І. Станкович пропонують класифікувати ефективність за змістом [10, с. 644]. Але при цьому в усіх випадках або йдеться виключно про економічну та соціальну ефективність [3, с. 451; 10, с. 644], або разом з ними розглядають технічну, виробничу, комерційну, фінансову, інвестиційно-інно-

ваційну ефективність [4, с. 664]; екологічну, організаційну, психологічну, правову, політичну та етичну [6, с. 213; 7, с. 209]. Досліджуючи підходи різних авторів до поділу ефективності за сферами визначення та прояву, вважаємо доцільним під час класифікації ефективності операційної діяльності виокремлювати такі види ефективності та показники її вимірювання (табл. 2).

З огляду на те, що підприємства торгівлі активно можуть здійснювати різні види операційної діяльності, доцільно виокремити й окремі види ефективності за видами операційної діяльності. Здебільшого підприємства торгівлі здійснюють безпосередньо торговельну діяльність, виробничу діяльність та орендні операції. Відповідно, пропонуємо виокремлювати ефективність торговельної, виробничої та орендної діяльності. Оцінка ефективності торговельної діяльності базується на показниках рентабельності обороту, оборотності запасів, рівня маржинального прибутку, приросту середнього часу на обслуговування одного покупця, тривалості операційного циклу тощо. Для визначення ефективності виробничої діяльності пропонується використовувати показники рентабельності виробництва продукції, тривалості виробничого циклу, продуктивності праці виробничого персоналу та рентабельності праці виробничого персоналу. Для оцінювання ефективності операційної діяльності можна запропонувати показники рентабельності одного квадратного метра орендованої площі та показник дохідності одного метра орендованої площі (табл. 3).

Більшість науковців поділяє ефективність з позиції понесених витрат (ресурсів) та використовує різні назви ознак. Так, Т.А. Говорушко та О.М. Сенічкіна класифікують ефективність за стадією руху авансованої в ресурси вартості та виділяють ефективність використання застосовуваних ресурсів та ефективність використання спожитих ресурсів [2, с. 8; 8, с. 5]. І.В. Моцна пропонує виділяти залежно від виду витрачених ресурсів або витрат ресурсну та витратну ефективність [6, с. 213]. На нашу думку, такий підхід можна використовувати до оцінювання ефективності операційної діяльності підприємства, адже оцінка витрат різного характеру дасть змогу раціональніше аналізувати проблемні статті витрат та знаходити шляхи їх оптимізації.

До показників ефективності застосовуваних ресурсів можна віднести продуктивність операційних активів та продуктивність всього операційного персоналу. Ефективність спожитих ресурсів відображають такі показники, як рентабельність операційних витрат, рівень маржинального прибутку та продуктивність однієї зміни операційного персоналу (табл. 4).

В.П. Волков, А.І. Ільїн та В.І. Станкович пропонують класифікувати ефективність за матеріально-технічним наповненням, виділяючи ефективність використання основних фондів, оборотних коштів, нематеріальних активів, трудових ресурсів [10, с. 644]. На нашу думку, такий розподіл доречно використовувати під час оцінювання ефективності операційної діяльності підприємства, оскільки він дасть змогу оцінити ефективність окремих ключових груп ресурсів. Такий підхід дасть можливість не лише покращити ефективність цих груп ресурсів, але й оптимізувати їх структуру, що допоможе підвищити загальну ефективність операційної діяльності підприємства.

Загальний перелік показників для оцінювання видів ефективності в розрізі ступеня охоплення ресурсів наведено в табл. 5.

Одним з напрямів підвищення ефективності функціонування підприємства є вдосконалення його окремих бізнес-процесів та бізнес-моделі діяльності, що обумовлює розвиток процесно-орієнтованого підходу до управління.

Загалом бізнес-процеси підприємства поділяють на основні, управлінські та допоміжні (або обслуговуючі). Основні бізнес-процеси пов'язані безпосередньо з операційною діяльністю. Тому оцінка ефективності операційної діяльності, на нашу думку, потребує дослідження стану та ефективності основних бізнес-процесів. Використовуючи модель бізнес-процесів підприємства торгівлі, запропоновану Г.В. Ситник [13, с. 378–379], пропонуємо виокремлювати ефективність дослідження ринку; ефективність закупівельної діяльності; ефективність транспортування товарів; ефективність зберігання товарів; ефективність реалізації товарів. Виокремлення таких видів ефективності дасть змогу досліджувати «вузькі місця» в реалізації окремих процесів, зокрема простої в роботі, недостатні (або надлишкові) потужності або кількість персоналу, непродуктивні окремі операції. Для оцінювання ефективності окремих бізнес-процесів операційної діяльності можна запропонувати таку систему показників (табл. 6).

Операційна діяльність характеризується складним комплексом відносин з різними стейкхолдерами. Інтереси різних стейкхолдерів часто бувають антагоністичними, проте всі вони вимагають задоволення на певному рівні, інакше підприємство ризикує не лише знизити свою ефективність, але й взагалі припинити діяльність. Різні інтереси диктують різні критерії для оцінювання ефективності підприємства для кожного виду стейкхолдерів. Враховуючи це, пропонуємо оцінювати ефективність операційної діяльності за стейкхолдерами, що її забезпечують. Зокрема, ефективність для власників; ефективність для постачальників; ефективність для персоналу; ефективність для покупців; ефективність для кредиторів, ефективність для держави. Загальний перелік показників ефективності для різних стейкхолдерів представлено в табл. 7.

Загальну класифікацію видів ефективності операційної діяльності наведено в табл. 8.

Запропонована класифікація видів ефективності дає змогу виявляти її рівень за різними аспектами діяльності підприємства та досліджувати фактори формування. Запропоновані показники оцінювання основних видів ефективності операційної діяльності підприємства дають

Таблиця 4

Показники ефективності операційної діяльності за характером здійснюваних витрат

Вид ефективності	Ефективність застосовуваних ресурсів	Ефективність спожитих ресурсів
Показники	Продуктивність операційних активів; продуктивність всього операційного персоналу.	Рентабельність операційних витрат; рівень маржинального прибутку; продуктивність однієї зміни операційного персоналу.

Джерело: складено автором

Таблиця 5

Показники ефективності операційної діяльності за ступенем охоплення ресурсів

Вид ефективності	Ефективність основних фондів	Ефективність оборотних активів	Ефективність трудових ресурсів	Ефективність нематеріальних активів
Показники	Фондовіддача; фондомісткість; фондоозброєність праці; рентабельність основних фондів; напруженість використання устаткування; напруженість використання виробничих (торговельних) площ.	Коефіцієнт оборотності оборотних активів; коефіцієнт прибутковості оборотних активів; тривалість одного обороту; сума вивільнення оборотних активів за рахунок прискорення оборотності.	Продуктивність праці персоналу (обсяг реалізації на одну особу операційного персоналу); коефіцієнт завантаженості персоналу; рентабельність операційного персоналу; ефективність використання робочого часу (чиста виручка на одну робочу годину); рентабельність робочого часу (чистий прибуток на одиницю робочого часу).	Продуктивність нематеріальних активів; рентабельність нематеріальних активів.

Джерело: складено автором

Таблиця 6

Показники ефективності операційної діяльності за основними бізнес-процесами

Вид ефективності	Ефективність дослідження ринку	Ефективність закупівлі товарів	Ефективність транспортування товарів	Ефективність зберігання товарів	Ефективність реалізації товарів
Показники	Рівень задоволеності споживачів; відповідність фактичного товарообороту плановому.	Рівень витрат на закупівлю; відповідність товарів, що закупуються, асортиментній політиці; рівень забезпеченості передбачених обсягів реалізації необхідним обсягом постачання; рентабельність обороту із закупівлі.	Технічний рівень транспорту; коефіцієнт поставки; втрата обсягу товарообороту в зв'язку з порушенням графіка завою; втрата прибутку у зв'язку з порушенням графіка завою.	Рівень псування (зниження якості) товарів внаслідок неналежних умов зберігання; рівень втрат товарів через неналежні умови зберігання; рівень втрат товару через неналежний стан складських приміщень; рівень втрат товару через неналежну якість роботи персоналу.	Рівень рентабельності товарообороту; обсяг товарообороту; коефіцієнт оборотності товарів.

Джерело: складено автором

Таблиця 7

Показники ефективності операційної діяльності за стейкхолдерами

Вид ефективності	Ефективність для власників	Ефективність для постачальників	Ефективність для персоналу	Ефективність для покупців	Ефективність для кредиторів-постачальників	Ефективність для держави
Показники	Обсяг прибутку (ЕВІТДА); рентабельність власного капіталу (ЕВІТДА); темп приросту (ЕВІТДА).	Своєчасність оплати за виставленими рахунками; тривалість комерційних зв'язків; частота та обсяги замовлена.	Середня величина заробітної плати; соціальні витрати на одного працівника; витрати на навчання на одного працівника.	Рівень цін на товари (порівняно із середньоринковими та конкурентами); швидкість обслуговування покупця; широта асортименту товарів.	Своєчасність оплати кредитних зобов'язань.	Величина та приріст сплачених податків; своєчасність оплати за податковими зобов'язаннями; повнота виплати податкових зобов'язань.

Джерело: складено автором

Таблиця 8

Класифікація видів ефективності операційної діяльності підприємства торгівлі

Ознака	Види ефективності
За ступенем охоплення ресурсів	– Ефективність використання основних фондів; – ефективність використання оборотних активів; – ефективність використання трудових ресурсів; – ефективність використання нематеріальних активів.
За характером здійснюваних витрат	– Ефективність застосовуваних ресурсів; – ефективність спожитих ресурсів.
За видами господарської діяльності	– Ефективність торговельної діяльності; – ефективність виробничої діяльності.
За рівнем об'єкта господарювання	– Ефективність підприємства; – ефективність структурного підрозділу; – ефективність напряму діяльності; – ефективність за видами продукції (товарів).
За умовами оцінювання	– Реальна ефективність; – розрахункова ефективність; – умовна ефективність.
За метою визначення	– Абсолютна ефективність; – порівняльна ефективність.
Залежно від сфери визначення та прояву	– Комерційна ефективність; – соціально-економічна ефективність; – екологічно-економічна ефективність.
Залежно від основного критерію оцінювання	– Максимальна економічна ефективність (результатна); – мінімальна економічна ефективність (витратна); – цільова економічна ефективність (оптимальна).

За способом визначення	– Комплексна ефективність; – експрес-ефективність; – фундаментальна ефективність.
За рівнем абстрагованості аналізу	– Теоретична (прогнозна, проектна) економічна ефективність; – практична (реальна) економічна ефективність; – результатна економічна ефективність.
За основними бізнес-процесами	– Ефективність дослідження ринку; – ефективність закупівельної діяльності; – ефективність транспортування товарів; – ефективність зберігання товарів; – ефективність реалізації товарів.
За стейкхолдерами	– Ефективність для власників; – ефективність для постачальників; – ефективність для персоналу; – ефективність для покупців; – ефективність для кредиторів; – ефективність для держави.

Джерело: узагальнено, доповнено за джерелами [1; 2, с. 8; 3, с. 451; 4, с. 664; 6, с. 213; 8, с. 5; 9, с. 57; 10, с. 644; 13, с. 378–379]

зможу всебічно та повноцінно оцінити елементи ефективності операційної діяльності підприємства, виявити ключові фактори успіху та проблемні місця, які перешкоджають його ефективному функціонуванню.

Висновки. Ефективність операційної діяльності є необхідною передумовою розвитку підприємства та нарощення його вартості в довгостроковій перспективі. Комплексність поняття ефективності та складність операційної діяльності потребують виокремлення її ключових видів та відповідних оціночних показників її рівня. Отже

забезпечення належного управління ефективністю діяльності підприємства вимагає правильного вибору оцінюваного в даний момент виду ефективності для забезпечення актуальних та відповідних стану підприємства управлінських рішень. Запропонована класифікація видів ефективності операційної діяльності та диференціація оціночних показників у розрізі її основних видів допоможе провести більш структурований аналіз ефективності операційної діяльності підприємства та дасть змогу виявити основні проблеми її забезпечення й приховані резерви нарощення.

Список використаних джерел:

1. Братанич М.В. Класифікація видів і форм прояву ефективності. URL: <http://www.rusnauka.com>.
2. Говорушко Т.А. Ефективність як економічна категорія. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle/123456789/309>.
3. Економіка підприємства: підручник / за заг. ред. С.Ф. Покропивного. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ: КНЕУ, 2005. 528 с.
4. Грещак М.Г., Колот В.М., Мендрол О.Г. та ін. Економіка підприємства: підручник / за заг. та наук. ред. Г.О. Швиданенко. 4-те вид., перероб. і доп. Київ: КНЕУ, 2009. 816 с.
5. Петрович Й.М., Кіт А.Ф., Семенів О.М. та ін. Економіка підприємства: підручник / за заг. ред. Й.М. Петровича. Львів: Новий Світ. – 2000, 2004. 680 с.
6. Мощна І.В. Теоретичні аспекти визначення сутності понять «ефективність виробництва» та «ефективність функціонування підприємства». Комунальне господарство міст. 2011. Вип. 100. С. 207–215.
7. Подольчак Н.Ю. Поняття та види ефективності систем менеджменту машинобудівних підприємств. Вісник національного університету «Львівська політехніка». 2007. № 606. С. 203–211.
8. Сенічкіна О.М. Сутність поняття «економічна ефективність». Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. 2011. № 3. С. 139–145.
9. Ховрак І.В. Дискусійні питання щодо трактування економічної сутності та змісту дефініції «ефективність функціонування» корпоративних структур. Економічний вісник Донбасу. 2009. № 2(16). С. 56–60.
10. Волков В.П., Ильин А.И., Станкович В.И. и др. Экономика предприятия: учеб. пособие / под. общ. ред. А.И. Ильина, В.П. Волкова. Москва: Новое знание, 2003. 677 с.
11. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
12. Братусь Г.А. Класифікація основних видів економічної ефективності торговельного підприємства. Торгівля і ринок України. 2013. № 36. С. 146–154.
13. Ситник Г.В. Фінанси торгівлі: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. 672 с.

ВИДЫ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОПЕРАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ ТОРГОВЛИ

Аннотация. В работе рассмотрены современные подходы к классификации эффективности. Актуальность темы обосновывается неоднозначностью подходов различных ученых к определению отдельных видов эффективности и их классификации. Из предложенных сейчас учеными видов эффективности выделены виды эффективности, которые целесообразно применять для оценивания эффективности операционной деятельности предприятия торговли. Предложены новые виды эффективности операционной деятельности, которые помогут менеджменту предприятия торговли принимать более взвешенные управленческие решения. Представлена авторская классификация видов эффективности операционной деятельности предприятия торговли, предложены показатели для оценивания каждого представленного вида эффективности операционной деятельности предприятия торговли.

Ключевые слова: эффективность, операционная деятельность, эффективность операционной деятельности, виды эффективности, виды эффективности операционной деятельности.

TYPES OF EFFICIENCY OF OPERATING ACTIVITY OF TRADE ENTERPRISE

Summary. The paper considers modern approaches to the classification of efficiency. The urgency of the topic is substantiated by the ambiguity of the approaches of various scholars to the definition of certain types of efficiency and their classification. From the types of efficiency, proposed by scientists today, the author identified types of efficiency, which should be used to assess the operational efficiency of the trading company. The author also proposes new types of operational efficiency that will help the management of the trading company to make more informed management decisions. The article presents the author's classification of the types of operational efficiency of the trading company and proposes indicators for assessing each type of performance of the operational activity of the trading company.

Key words: efficiency, operational activity, efficiency of operational activity, types of efficiency, types of operational efficiency.

УДК 35/076.5(477)

Бабич М. М.

*кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри економіки підприємств
Миколаївського національного аграрного університету*

Babych M. M.

*PhD, assistant professor,
Doctoral student of department of business of economy
Mykolayiv National Agrarian University*

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РОЗВИТОК КОРОТКИХ ЛАНЦЮГІВ ПОСТАЧАННЯ: ДОСВІД ЄС ТА ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті обґрунтовано елементи організації коротких ланцюгів постачання; систематизовано внутрішні та зовнішні фактори впливу на розвиток коротких ланцюгів постачання, а також можливості та ризики щодо розширення їх діяльності; визначено питання розвитку коротких ланцюгів постачання в Україні, які потребують дослідження; розглянуто короткі ланцюги постачання як цілі політики розвитку.

Ключові слова: короткі ланцюги постачання, елементи, фактори, ризики, політика.

Вступ та постановка проблеми. Останнім часом в усіх країнах ЄС, як у сільській місцевості, так і в міських районах, все більшої популярності набувають короткі ланцюги постачання харчових продуктів та місцеві ринки, на яких фермери продають свою продукцію безпосередньо споживачам або із залученням не більше одного посередника. Вони є альтернативою традиційним ланцюгам, де дрібні фермери не мають можливості для спілкування, а споживачі не можуть простежити виробника та місце виробництва продукції. У середньому 15% фермерських господарств ЄС продають більше половини своєї продукції безпосередньо споживачам [1]. Такий стрімкий розвиток коротких ланцюгів постачання пояснюється перевагами такої системи порівняно з традиційними (більш справедлива ціна для фермерів, доступ до свіжих та сезонних продуктів для споживачів, значно менше навантаження на навколишнє середовище, більша соціальна згуртованість місцевого населення). Крім того, громади мають економічний зиск від розвитку коротких ланцюгів постачання, зокрема такі системи мають значний потенціал для створення робочих місць.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні проблеми продовольчого забезпечення традиційно розглядаються з точки зору продовольчої безпеки на національному рівні. Водночас дослідження свідчать про те, що основними проблемами в Україні є не обсяги виробництва продукції, а відсутність логістики її розподі-

лу, зберігання та скорочення втрат і відходів. Крім того, на думку автора, продовольча безпека має формуватися за принципом «знизу догори», що передбачає врахування специфічних особливостей, переваг та недоліків формування продовольчого забезпечення на місцевому рівні.

В країнах ЄС науковою спільнотою та практиками приділяється значна увага розвитку коротких ланцюгів постачання, тоді як вітчизняними науковцями це питання практично не досліджується. Серед європейських науковців слід відзначити таких, як М. Аугере-Граніє [1], М. Кнеафсе, Л. Венн, У. Счмутз, Б. Балазс, Т. Тренчард, Т. Еден-Вуд, Е. Бос, Г. Суттон, М. Блаккетт [2], Р. Петерс [3], Ф. Галлі [4].

Метою роботи є визначення основних складових організації та розвитку коротких ланцюгів постачання з точки зору можливостей запозичення досвіду ЄС для розвитку цих систем в Україні.

Результати дослідження. Короткі харчові ланцюги забезпечують альтернативний вихід для фермерів. Найважливішою перевагою, яку вони надають, є зменшення залежності від потужних учасників у харчових ланцюгах та можливості безпосереднього зв'язку зі споживачами. Короткі ланцюги постачання харчових продуктів фактично дають фермерам канали, пристосовані до невеликих кількостей та високої (або спеціальної) якості продукції, які, однак, запитувані на ринку. Короткі ланцюги харчування економлять кошти фермерів, адже витрати на